

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bendix Thostrup:

Vitus Bering, hans Tid
og Mændene omkring ham.

Vitus Bering, hans Tid og Mændene omkring ham.

Af Løjtnant Bendix Thostrup.

Vitus Berings værdifulde Indsats i Udforskningen af Verdens geografiske Gaader var indtil vor Tid næsten ukendt for danske Læsere. Ganske vist var der tidligere fremkommet forskellige Værker og Artikler om ham, væsentligt Uddrag af udenlandske Forfatters Bedømmelse af ham og hans Færd, men først 1885 udkom en dansk Bog om Vitus Bering, grundet paa Forfatterens egne, grundige Studier og kritiske Vurdering af forudgaaende Beretninger; det var Geografi- og Kartografhistorikeren Peder Lauridsen (1846—1923), der førte et virkningsfuldt og troværdigt, om end til Tider noget anstrængt Forsvar for vor Landsmand, som ikke var behandlet ganske efter Fortjeneste af sine Samtidige. Sidst har Josef Petersen udsendt en Bog om Vitus Bering, men den bringer kun lidt nyt og giver ikke den almindelige Læser noget godt Overblik over hans Liv, hvilket forøvrigt Peder Lauridsen heller ikke gør. Foruden disse to nutidige Bøger er der om Emnet fremkommet mange korte Artikler, der i sammentrængt Form fortæller om Vitus Berings Bedrifter paa en Maade, saa disse staar klart og tydeligt for Læseren.

Der bør nu ingen Tvivl herske om, at Vitus Bering var en Opdager af Format, som kun uheldige Omstændigheder bragte ud i den Vanskæbne, ikke at blive tilstrækkeligt anerkendt i levende Live. Hvor ukendt han har været, selv i et saa udbredt og omhyggeligt redigeret Værk som »The Encyclopædia Bri-

tannica«, fremgaar af Artiklen »Behring's Strait«, i hvilken der skrives. »The strait derives its name from Vitus Bering or Behring, a German in the Russian service, who discovered in the year 1728«.

Dels var han en fremmed i dette mærkelige Rusland, hvor allerede for 200 Aar siden, som nu, en Chef for et alvorligt Foretagende kunde være begrænset i sine Afgørelser og Beslutninger af medbestemmende Personer uden faglig Indsigt, og hvor korrumperede Embedsmænd, i Egne, der laa fjernt fra Selvherskerens straffende Arm, lagde ham Hindringer i Vejen, og dels var han for god af sig, ja, efter alt at dømme, endog for hensynsfuld og uselvsk af Karakter til at møde og afværge de primitive Ondskabsfuldheder, han var Genstand for; og ikke mindst var han, i hvert Fald de sidste Aar, en udslidt og syg Mand.

Saa meget stoltere bør da hans Minde leve blandt os, hans Landsmænd, og saa meget mere lysende staar hans fuldbragte Værk, den endelige Opdagelse af det Stræde, der bærer hans Navn, Skillevejen, eller, om man vil, Forbindelsen mellem Asien og Amerika, Beringsstrædet.

Man vil forstaa, at om hans to Ekspeditioner er der berettiget adskilligt, saa det kan forsvares her kun at berøre dem i korte Træk, og de følgende Linier skal da indskrænkes til blot at fortælle lidt om Vitus Bering, om hans Tid og Mændene omkring ham.

Vitus Bering var Jyde, desværre med det Islæt af fremmed eller rettere »ujydsk« Blod, der borteliminerede den Stejlhed, han kunde have haft Brug for og Gavn af, naar hans Vilje haandlagdes af russiske Formaliteter, og især naar det gjaldt om at gøre sig gældende advancementsmæssigt blandt de øvrige i Flokken af Æventyrere, som strømmede til Overmoskoviten

Peter den Store, da han slog Ruslands Porte op for de Fremmede, der skulde hjælpe ham med at danne en slavisk Søfront baadé i Vest og i Øst. Men var Vitus ikke stejl, saa var han seig, han arbejdede støt, klogt og roligt og var ikke blottet for Evne til at liste igennem, hvad han ikke kunde tvinge frem, hertil hjalp især hans usigelige Taalmodighed ham, han forstod den Kunst, at vente indtil det rette Øjeblik var inde, men, som sagt, han manglede den nødvendige Brutalitét til, eller han havde ingen Lyst til, fuldt ud at tage Kampen op med den hensynsløse og egenkærlige Verden, han levede i.

Vitus Berings Slægt er oprindelig Viborgfolk, god gammel Familie dér. Blandt Tip-Oldeforældrene var Bonden Vitus Brun i Mollerup i Sønderlyng Herred ved Viborg og Raadmand i Viborg Peder Jensen Bering, død $\frac{4}{6}$ 1591, samt dennes Hustru Kirsten Christensdatter Høg, død $\frac{23}{6}$ 1635.

Hans »Bering-Oldeforældre« var Peder Pedersen Bering, Borgmester i Viborg 1631—1656, og Maren Vitusdatter, født ca. 1591, død $\frac{12}{7}$ 1626.

Borgmesteren var en mindst lige saa modig Mand som hans Barnebarnsbarn, han var gift fire Gange; blandt hans Børn bør, for at godtgøre Familiens Betydning, nævnes Historikeren Vitus Bering, der forøvrigt af enkelte Tidsskriftsforfattere er forvekslet med vor Søfarer, endda i en saadan Grad, at hans Billede er gengivet som dennes; af vor Vitus findes intet Portræt.

En Datter, Bodil, var gift med Raadmand Anders Broch i Viborg, men der var flere Børn, bl. a. altsaa Vitus Berings Bedstefar Peder Pedersen Bering, gift med Maren Madsdatter; han var Præst i Øster Snede. Det var denne Præstemands Datter Anna, der blev Mor til Vitus ved sit Ægteskab med Tolderen i Horsens, eller som Datidens Sprog lød, »Visitereren«, Jonas Svendsen,

(med Tilnavnet »Halmstad«, hvilket formodentlig viser hen til hans Fødested).

Vitus Bering blev døbt den 12. August 1681 i Horsens og døde langt fra Hjemmet, paa Beringsøen, den 8/19 December 1741.

Hans Døbenavn er naturligvis *Vitus Jonassen*, og naar han til dette har føjet Moderens Slægtsnavn *Bering*, da var dette fuldt gyldigt og naturligt efter Tidens Skik, den mindre fremragende Jonas blev sat en Kende til Side til Fordel for det prominente »Bering« der i Jylland havde solid Grund under Fødderne gennem nogle Generationer; saaledes bar man sig ad dengang, og til Sammenligning kan fortælles om den kongelige Tolder i Nabobyen Kolding, Hans Pedersen, og hans Kone, Margaretha Kurtz, Datter af Hofguldsmeden, som forfærdigede Enevoldskongernes pragtfulde Krone, deres Børn kaldte sig »Curtz«; fremdeles kunde fremdrages mange Paralleller, saa Vitus begik ikke noget usædvanligt ved at vælge et anset og fornemt Navn, — om det ellers har haft nogen Betydning for ham er tvivlsomt, thi blandt Russerne hed han Ivan Ivanovitsch. Fornavnet Vitus siges i alle hidtidige Beretninger om ham at stamme fra Moderens Onkel, men med Kendskab til jydsk Sæd og Skik maa det føres langt længere tilbage i Slægten; selv skrev han sig »Witus« eller »Wittus« og »Bering« eller »Berring«.

Slutningen af Sekstenhundrederne og den første Halvdel af 1700-Tallet var i mange Retninger en Opvaagningstid for Menneskene; System og Organisation fik mere faste Former, det var en Mulighedernes Tid for Stræberne, ja, og for den dygtige og driftige, der ikke holdt sig beskeden tilbage; det var Tordenskjolds (1690—1720), Karl den XII's (1682—1718), Peter den

Stores (1672—1725), Christen Thomesen Sehesteds (1664—1736), Hans Egedes (1686—1758), Thomas Kingos (1634—1703), Ole Rømers (1644—1710) og Ludvig Holbergs (1684—1754) Tid.

Det er, som om Vitus Bering i lange Tider holdt sig i andet Geled, som om der ingen Modhager var paa ham under Fremgang, han gled altid tilbage i Ubemærketheden; det er betegnende, at man først for Alvor fik Øje paa ham da der skulde sendes Folk til Verdens Ende, til Steder, hvor ingen andre lystede at komme, hvor selv den sparsomme russiske Kultur endnu ikke var naaet frem, hvor der var mere Møje, Besvær og Strabadser at vinde, end Magelighed og Berømmelse, det synes, som om man rigtig godt har kendt hans Eksistens, hans Brugbarhed og Kapacitet, men man har holdt ham paa en beskeden Plads til man fik Brug for ham, maaske var han blevet hentet frem af Glemselen før, hvis han selv havde trængt paa; — men dette sidste laa ham fjærnt, hans Taalmod bristede først, da han efter en Snes Aars god Tjeneste ikke saa sig højere paa Rangstigen end Kaptajn af anden Grad, han følte sig da forurettet, søgte og fik sin Afsked.

Hans Tjeneste var ellers god nok, 1711 var han Chef for MUNKER, stationeret i Det asovske Hav, 1715 og 1718 førte han Linieskibet SELAFAIL, med hvilket han besøgte København paa Rejse fra Archangelsk til Sct. Petersborg, 1716 var han i sin Landsmand, Admiral Sivers' Eskadre i Østersøen, hvor Fregatten PERLEN var ham underlagt, og hans sidste Kommando var som Chef for MARLBURG.

Ruslands Vestfront blev under Den store nordiske Krig udvidet over Finland, og i Wiborg med Omegn

tildelte Peter den Store de Søofficerer, der fra Udlandet traadte i hans Tjeneste, Ejendomme og Fordele for at knytte dem nærmere til Russerriget, han forstod, at Wiborg var et godt Flaadestøttepunkt for hans Kælebarn, den nyskabte Marine, og derfor saa han netop gerne Søofficerer placeret der. Ogsaa Vitus Bering fik sit Hjem her, hans Brud blev en purung Købmandsdatter, Anna Christina Matvejevna (Mathiasdatter) Püllse, hvis Søster var gift med senere Viceadmiral Saunders af svensk Oprindelse; man kan ikke være i Tvivl om den unge Kones Tanker, naar hun, som Aarene gik, sammenlignede Svogerens Fremgang med sin Husbonds Stillestaaen, de faldt fornuftigvis ikke ud til Fordel for denne. Det maa derfor staa klart, at da Vitus Bering 1724 kaldtes tilbage til aktiv Tjeneste, avancerede til Kaptajn af første Grad, og stilledes overfor store, ærefulde Opgaver, følte han og hele Familien det som en Oprejsning, og han har utvivlsomt taget fat med al sin Energi til Trods for, at han egentlig var for gammel til et Arbejde, der krævede en yngre Mands Fysik.

Om hans Succes og om hans Død paa Arbejdsmarken skal, som foran nævnt, ikke tales i nærværende Artikel, de dertil knyttede Data og Begivenheder forudsættes velkendte og grundigt belyste andetsteds.

Ser vi paa Datidens Mænd, paa Vitus Berings Samtidige, vil vi først fæste vor Opmærksomhed paa hans Bysbarn og Dusbroder Poul Thomsen Vendelbo, Bedemandens Søn fra Horsens, der boede kun to Gaarde fra Vitus; hans Skæbne er typisk for Lykkeridderens. Han var Student fra 1705, havde tænkt sig at vandre ad den gejstlige Vej, men brød af og lod sig hverve til Rusland, hvor han vel begyndte sin Løbebane i en beskeden Stilling som Hovmester, men i Løbet af to Aar blev Major og Generaladjutant hos Hærføreren Mensjikov. Hans

senere, stærkt sammenblandede russisk-danske Tjeneste medførte, at han 1711 blev adlet af Kong Frederik den IV under Navnet Løvenørn. -

Dette enestaaende Avancement har Vitus Bering naturligvis kendt, men han har ikke udnyttet sit Bekendtskab med den anden, mere heldige, Horsensdreng, et Træk der tjener hans Karakter til Ære, — men hans Forstand burde have været taget med paa Raad.

En anden Person med Fart i Avancementet var den norske Skipper Niels Olsen (1657—1727), han var saa heldig at træffe Peter den Store, da denne endnu var »Peter Tømmermand« i Zaandam; der knyttedes et fortroligt Baand mellem de to, og Nordmanden, — for saavidt ogsaa vor Landsmand i den Tid, — nød Peters Tillid i saa høj en Grad, at han blev det russiske Riges Admiral og Overekvipagemester samt Medopbygger af den russiske Sømagt, baade hvad Materiel, Anlæg og Personel angik. Han kaldte sig, allerede da han traf Czaren, Cornelis Cruys, det var et Navn, han havde tillagt sig i Holland. Med Hensyn til dette Navneskifte er Forklaringen denne, at »Niels« blev til »Cor-nelis« og »Cruys« aflededes af Slægtens Bosted, »Krossöy« ved Stavanger.

Det var ham, der antog Vitus Bering til russisk Orlogstjeneste, han var nemlig paa en vis Tid Hverver i Amsterdam. At han har forstaaet at overtale de Folk, han ansaa for egnede, er utvivlsomt, man malede med stærke Farver i saadanne Tilfælde, men forøvrigt sad Lysten sikkert Aspiranterne i Kød.

Hvor mærkelige Forholdene var i det moskovitiske Rige fremgaar af, at der foreligger troværdige Beretninger (Danzigeren Martin Neugebauer og den østerrikske diplomatiske Agent Pleyer, hver for sig) om, at Czaren i 1700 lod sin Viceadmiral Cruys prygle i alles Paasyn i Woronesk, og derpaa anbringe 24 Timer i

et læk Skib, saa han stod i Vand; formodentlig har Cruys selv været dette Skibs Bygmester og Straffen har været Betaling for at det lakkede. — Bagefter synes Venskabet og Tilliden mellem de to Parter at have vedvaret, — indtil nye Voldsomheder indtraf. 1710 erobrede Cruys Wiborg, men 1713 var han uheldig i Den finske Bugt, hvor et russisk Skib »Riga« kom paa Grund og blev ødelagt; han og tre Kaptajner dømtes til Døden, men benaadedes senere.

Det var et usikkert Liv, der levedes i det store, hvide Land.

Besyderligt nok lod Cornelis Cruys sin egen Søn Rudolf gaa i dansk Tjeneste, ganske vist efter at han først havde tjent 3 Aar i Holland og 3 Aar i Rusland. — Muligvis har Rudolf dog selv fratraadt i Rusland paa Grund af Faderens daarlige Behandling.

Han døde som dansk Kommandørkaptajn den 1. December 1736. Hans Børn rettede det hollandske Navn op til »Creutz«.

Gamle Cornelis Cruys var tilsyneladende altid Vitus Bering venligt stemt, det samme gjaldt den tyske Æventyrer Grev Andreae Ostermann, der sammen med Bering kom i Czarens Tjeneste, og som i Løbet af faa Aar blev Gehejmeraad og Friherre, men deres Protektion er gaaet tilbunds i den Begivenhedernes Malstrøm, det czaristiske Hofliv hvirvlede rundt i, og virkede ikke, naar Protegéen var saa beskeden, at han ligefrem holdt sig tilbage fra de Steder, hvor der foregik noget af den Slags.

Jo mere man fordyber sig i Vitus Berings Levned, jo sikrere bliver man paa, at han har været en sær Patron med Hensyn til sit eget Vel, det er nemlig aabenlyst, at han var modig, dygtig og vel oplært, men — han stod stille, der var ikke Spor af den Drift i ham, der benytter alle Chancer, helt op til Hensyns-

løsheden, til egen Fordel, man kan næsten bruge det Udtryk om ham: »han led i Stilhed«.

Han havde Venner nok, og han var naturligvis ikke i Begyndelsen betydelig nok til at have indflydelsesrige Fjender, endvidere har hans Karriere ikke kunnet skabe Misundere.

Et enkelt Tilfælde, da han skulde vælges til Chef for Polarekspeditionerne, bragte ham Hjælp fra en Ven og Velynder, det var Peter Sivers, den danske Sekondløjtnant i Marinen, der avancerede til russisk Viceadmiral hurtigere end Vitus Bering blev Kaptajn af første Grad.

Peter Sivers var af gammel Sømandsslægt, hans Far, Jan Sivers (1646—1712), var fra Ystad, han begyndte som saa mange andre Skandinaver i hollandsk Tjeneste, giftede sig med en hollandsk Dame Cornelia Sibartsdatter, men drog i 30-Aarsalderen til Danmark, hvor han efterhaanden blev Kaptajn i Marinen. Dette Ægtepar havde 4 Sønner, der alle blev danske Søofficerer, og alle raske Mænd.

Jan Sivers (Sievertz) selv blev efter sin Afsked som Kaptajn i 1684 Skibshandler i København og Leverandør til Marinen, men denne Levevej var øjensynlig kummerlig, og først paa Aaret 1689 tales der da om atter at ansætte ham i Marinen, god, gammel Skipper, som han var. Imidlertid stilledes Sagen i Bero, og det synes da, at han har søgt sit Udkomme udenvelts, thi vi finder ham i den russiske Liste, (oversat): »Fortegnelse over udenlandske Befalingsmænd og Matroser, som blev sendt fra Amsterdam . . . til Archangelsk . . . den 20. Juni 1698«, Understyrmand Jan Pitsen Sjøvart. Navneformen skal man ikke hæfte sig ved, det danske Navn var i Forvejen ubestemt, og »Sjøvart« er gaaet gennem Hollandsk til Russisk.

Der kan ikke være Tvivl om, at den i den rus-

siske Rulle opførte Jan Petersen Sivers er den forhen-værende danske Kaptajn Johan (Jan) Sivers (Sievertz); ganske vist kender de danske Optegnelser ikke Mellemnavnet »Petersen«, men hans Fader var Peter Sivers i Ystad, Skibsejer og fornem Borger, (Nachrichten von den Vorfahren und der Falmilie des russischen Admirals Peter von Sievers), (Rådstuga-Arkiv, Ystad). Ser man paa Jan Sivers Navngivning til sine Børn, bemærker man da ogsaa, at den ældste Søn, den senere russiske Admiral, faar efter Tidens Skik og Brug Bedstefaderens Fornavn »Peter«.

At Jan Sivers kun faar Plads som Understyrmand, maa ikke forbavse, han var en ældre Mand, 52 Aar, hvilket var en fremskreden Alder i de Tider, og han kunde fra sin Kaptajnstjeneste i Danmark kun henvise til, at han havde ført Koffardiskibet »Svenske Havfrue«.

Børnene var: Gerhard (1682—1717) der allerede som Kadet var i engelsk Tjeneste og deltog i Gibraltars Erobring 1704, han faldt under Tordenskjold ved Angrebet paa Gothenborg; en Søn, Gerhard, gik som Sekondløjtnant i engelsk Tjeneste, derpaa var han 1746 med paa Ekspeditionen til Algier, var med til at afslutte Fredstraktaten og sendtes som Kurér til Kongen med Budskabet herom, hvilket straks gav ham Avancement. Han døde paa Hjemvejen fra et Ostindietogt; en Datter var gift med Kaptajnløjtnant Fr. Christ. Lütken (1698—1784), »den ædle frimodige Lütken«, (Riegels hist. Saml.).

Simon var, som Broderen, i engelsk Orlogstjeneste som Kadet, han døde som dansk Kommandørkaptajn 1728, og hans Søn blev dansk Søofficer, men døde ganske ung paa Middelhavstogt.

Jens udmærkede sig »med Bravour« ved Dynekilen, men han var en urolig Sjæl og naaede kun at blive Premierløjtnant under Dannebrog.

Den af Brødrene, der drev det videst, var den ovenomtalte Peter, (1674—1740); han begyndte sit Sømandsliv udenfor Orlogstjenesten, men da der den 26. April 1701 oprettedes et Søkadetkompagni under Kommandør Christen Thomesen Sehesteds Ledelse, kendte han sin Begrænsning som Koffardimand, ansøgte om at blive Kadet, og traadte den 7. Maj ind i Kompagniet, 27 Aar gammel.

Det fremgaar ganske tydeligt af hans Færd, at hans Agt kun var at erhverve Kundskaber, der kunde kvalificere ham til fremskudte Stillinger, men ikke at forblive i en Marine, hvor det normale Avancement foregik i langsomt Tempo, og Aaret efter sin Udnævnelse til Sekondløjtnant ser vi ham da ogsaa søge Orlov og gaa i russisk Tjeneste; — det var samtidigt med Vitus Bering, 1704, da der i alle Militærkredse i Verden gik de uhyrligste Fortællinger om »Guld og grønne Skove«, som var at vinde i Rusland. Ti Aar efter var han Kommandørkaptajn og 1716 Eskadrechef. Han levede længe nok til at anbringe Vitus Bering som Leder af Ekspeditionerne, og han havde megen Indflydelse, selv om han i 1732 forvistes til sine Godser i Finland.

Hans Bedrifter i Rusland viser en Tordenskjoldnatur. Det siges, at han havde den Overenskomst med Czaren, at han ikke maatte blive legemlig revset eller mishandlet, og at han i sit Skib var den uindskrænkede Herre, selv om Czaren var tilstede, endvidere fortælles, at da Peter den Store en Gang i Drukkenskab overtraadte denne Overenskomst, spærrede Sivers ham inde i Kahytten, indtil Rusen var sovet ud, og i Mellemtiden sejlede Danskeren Eskadren i sikker Havn.

Da den russisk-tyrkiske Fred blev sluttet 1711 mistede Rusland sit Herredømme i Det azovske Hav, men Sivers udførte den raske Daad at løbe ud fra Taganrog

med 3 Skibe, og til almindelig Forbavselse føre dem forbi Constantinopel, gennem Dardanellerne, ud i Middelhavet og til London, hvor han solgte dem og købte to andre og bedre, som han bragte til Sct. Petersborg med alle sine Folk, og naturligvis blev vel modtaget. 1716 førte han den russiske Eskadre, som gæstede København. Han maa betegnes som den, der efter Cruys opbyggede den russiske Flaade; blev ligesom denne, Viceadmiral, og samtidig med Cruys 1723 Ridder af Alexander-Newsky-Ordenen.

Han er Eksemplet paa den Mand, der *vilde* frem, — det er formodentligt Vitus Berings egen Skyld, at de ikke fulgtes ad.

En anden Dansker, som var Berings Samtidige i Starten i Rusland var Peter Christian Bredal (1683—1756), der blev Lærling 1701, men som 1703 gik til Rusland, hvor han 1736—1739 var Øverstbefalende over Søstridskræfterne i Det azovske Hav under Krigen mod Tyrkiet; han blev Viceadmiral 1737 paa et Tidspunkt, hvor Vitus Bering langsomt sled sig op under Polarkredsen. Den norske Historiker Ludvig Daae kalder ham en Ven af Wilster (omtales senere) og en hadefuld Fjende af Danmark.

Endnu en Søofficer fra den Tid skal nævnes, det er Peter Beesemacker, han var en gammel Søulk, der havde tjent som Niels Juels Flagkaptajn i Køge Bugt, han søgte ogsaa 1704 om Tilladelse til at gaa i russisk Tjeneste, han var da 70 Aar!

Førend Bering, Bredal og Sivers var der enkelte andre danske Søofficerer, der havde tjent i Rusland, men det var enten for et kortere Tidsrum eller førend de store Muligheder forelaa.

Christian Thomesen Cårll fra 1698—1700; følte sig forbigaaet hjemme og søgte derfor ud i det Fremmede, men gik atter tilbage til Danmark; han blev dræbt i

Greifswalde 1713 i Strid med den russiske Generalmajor de Staff.

Gustavus Meyer (Meier) var tilknyttet den danske Marine fra 1683; hans Generalieblad var dog noget uregelmæssigt. Ved Norge var det kongelige Koffardiskib »Rosen« forlist, og Meyer havde 1683 ofret en Del Penge paa at bjærge Lasten, men forgæves, — hvilket var Anledning til hans Ansættelse som Løjtnant. Aaret efter forflyttedes han til Drabantgarden, men søgte efter nogle Aars Forløb atter Ansættelse i Marinen. Efter Afsked fra Drabantgarden førte han et Koffardiskib, men strandede og forsøgte sig derefter som Mægler i København fra 1689. Det synes, at han ogsaa er søgt til Rusland med Menneskefloden; vi finder ham der som Kaptajn, »Danskeren Geronimus Meier«.

Simon Pedersen Elkier sendtes 1695 med en Del af Holmens Tømmermænd og Ruhuggere til Sct. Petersborg for at bygge Fregatter og Galejer, de havde da, foruden den russiske Løn, halv Gage fra Danmark, og Simon Pedersen fandt Opholdet saa behageligt, at han ikke vendte tilbage sammen med Folkene, hvorfor han slettedes af Rullen 1701. Om hans Skæbne forlyder intet, han fik 1698 en alvorlig Paamindelse fra Moskva om at opføre sig saa anstændigt, at han ikke paadrog sig Czarens Unaade.

Mange andre Oplysninger findes om Underofficere og Meniges Russertjeneste.

De russiske Personellister fandtes, og findes maaske endnu, i Leningrad i Armeens og Flaadens Arkiv paa en lille Ø, som selve Peter den Store døbte »Novaja Gollandija« (Ny Holland). I Listerne omtales mange dansk-norske Personer af alle Grader, Navnene er ofte mishandlede i Skriveformen, men Fødestedet eller Nationaliteten er vedføjet. I Flæng kan nævnes Konstabel Piter Evertsen fra Arendal, Skibmandsmatherne Ru-

dolf Andrisen, Bergen og Jan Regersen, »Krestjanija«, Baadsmændene Andris Gulovsen og Rulov Tenesen, Styrmandene Peter Rosen Berg (Rosenberg?), Barn (Bjørn?) Tomasen, Jochim Lorensen, Kristian Fli (Fly?), endnu flere Baadsmænd: Christian Villemssen, Piter Jurland (Jørgensen?), Rulev Matiesen, Samol Golst (Holst?), Magnus Michelson, Jurij (Jørgen?) Piter-son, fal fin (fra Fyn?), Baadsmandsmatherne Hans Rulofson, Jan Storm, Junos (Jonas?) Lauren og Laurens Belke, denne sidste findes i en anden Liste som »Lores bielcken van Coopenhaven« — der kunde nævnes mange flere.

Henrik Wessel, der i Norge kendes som Tordenskjolds ældre Broder, født i Trondhjem 1678, tjente i Rusland fra 1707, men har ikke, som antaget i Norge, været dansk Søofficer.

En besynderlig Levevej valgte den danske Søofficer Peter Marselis, der blev Kaptajn i Marinen 14. December 1668 men allerede 14 Dage senere fik Permission for at rejse til Moskva. Han var fra 1672 til 1675, da han døde i Moskva russisk Postmester.

Blandt senere Officerer i russisk Tjeneste medens Vitus Bering endnu levede var Christoffer Christoffersen; han var en ældre Mand, der havde været i engelsk Tjeneste, var Chef for NORSKE LØVE 1710 i Køge Bugt, og var dansk Kommandør, da han forlod Tjenesten. Han døde i 1718 i Sct. Petersborg, samme Aar han kom dertil.

Tordenskjolds Kammerat Peter Hansen Grib var i Rusland fra 1721—1724, hans Dristighed og Dygtighed er det unødvendigt at dvæle ved, den er velkendt; han var med ved Dynekilen, ved Gothenborg og ved Strømstad, hvor han mistede sin højre Arm. I Rusland blev han Kaptajn af første Grad og Chef for Linieskibet ASTRAKAN. Han søgte forgæves om paa ny at

komme i dansk Tjeneste, men endte som kongelig privilegeret Færgemand ved Snoghøj, hvor han døde 1757.

En mindre paalidelig Person, som vi i denne Forbindelse dog ikke kan forbigaa, var Daniel Jacob Wilster (1669—1732). Han var ogsaa af »de Gamle«. Som Dreng gik han i hollandsk Tjeneste, kom tilbage, men havde adskillige Affærer, som ikke udmærkede ham, var 1710 med i Køge Bugt som Skibschef, blev Eskadrechef 1711, men undlod at ødelægge en underlegen svensk Eskadre, som derfor slap ind til Gøteborg; hans Skibschefer klagede baade over Malkonduiten og over de tabte Prisepenge, han blev tiltalt og dømt til Kassation. Og nu kommer det særligt angribelige, han gik derefter i Fjendens Sold og blev svensk Viceadmiral, 1715 og 1718 var han i Kamp med sine Landsmænd; den 8. August 1715 var han Chef for Orlogsskibet »Stockholm« i Kampen ved Rügen, hans danske Modstander, Viceadmiral Just Juel i Orlogsskibet »Justilia« faldt, men selv fik han det ene Ben skudt af. Svenskerne var ikke glade for ham, der siges, at han »ej har något vackert minne över sig«. 1718 fradømtes han sin Tjeneste paa Grund af en Duellaffære med den svenske Viceadmiral von Löwen, men benaadedes. Han rømte 1721 fra Karlskrona med begge sine Sønner, der var Løjtnanter i den svenske Flaade. 1721 gik han i russisk Tjeneste, hvor han ligeledes blev Viceadmiral og, som Peter Sivers, Medlem af Admiralitetskollegiet; men han mistede ogsaa her sin Admiralsbestalling.

En af de mest interessante Danske, der søgte til Rusland, er Mathias Nielsen Löwe. Han er vel kendt i de danske Optegnelser, men dog kun til et vist Tidspunkt og slet ikke fra sit russiske Æventyr. Han er født i Stege 1678, Faderen var Doktor. I en Alder af 26 Aar kom han ind i Tjenesten som Kadet, men havde da allerede 14 (!) Aars Søfart agten for sig, med fran-

ske, hollandske og engelske Fartøjer. 1708 farer han igen udenlands, men fra 1710 er han ved Vesterhavskysten, hvor vi i de danske Optegnelser (her, som flere andre Steder i denne Artikel: T. A. Topsøe-Jensen og Emil Marquart: »Officerer i den dansk-norske Søetat«) har Beretning om, at han opbringer 30 Bremer-skibe, vi skal senere se, at han pranger Sejl i dette Kapitel. Han er en rask Fyr, vist nok lidt *for* rask en Gang imellem. Han slaas godt med en svensk Kaper, og senere berømmes han for sit Forhold under Rügen som erfaren Sømand og brav Soldat.

Fra Glückstadt afgaar han paa Grund af »ussel Conduite«, hans Underordnede klager over ham, fremmede Skibsførere taler om hans utilladelige Forhold overfor dem, men han bedyrer sin Uskyldighed, Trofasthed og Nidkærhed, og han indsender en Beretning om sit Levnedsløb. Tilslidst bliver det galt med Konen, hende er han vist ikke helt god ved. Hun er Søster til Kongens Kældermester Fenninger og til »Dverg-Fruentimmeret« Frøken Fikke, som havde god Forbindelse med baade Kong Frederik den Fjerde og Dronning Lovise.

Konen beklagede sig til Dronningen over den ægteskabelige Uenighed mellem sig og Manden, han havde tampet hende, han havde taget hende med i sit Fartøj paa Strejftog mod Svenskekysten, og naar hun dukkede sig for de svenske Skud, halede han hende op ved Haaret og stillede hende frem som Skydeskive. Saa blev han sat fast. Det var 1721, og nu begynder hans russiske Liv.

Han søger om at slippe ud af Buret og om en Ansættelse i Norge, helst i Stavanger, han er nu reduceret til at være en fattig Stympet, og Myndighederne er bekendt med, at han har været helt desperat i Arresten. Han sendes da til Stavanger, hvilket sikkert har passet ham godt, thi den russiske Gesandt i København, Bestusjev (Alexius Bestusjev Riumin), har ham

fra dette Aar i sin Sold som Spion, han skulde især agte paa den engelske Flaades Bevægelser. 1722 rejser han tilbage til København, formodentlig med Rapport til Bestusjev, men Admiral Judichær arresterer ham i Holmens Trunk. Han søger nu Afsked, og Kongen bestemmer, at hvis han viser sig oftere i København, skal han belægges med »evig« Arrest. Han klager over sin Fattigdom, han har kun haft 5 Rdl. om Maaned, og Klæderne falder ham af Kroppen, det er hans Kone, der har al Skyld o. s. v. Han afskediges, sendes til Lübeck med sit Tilgodehavende 625 Rdl. i Lommen, og saa hører vi intet fra ham til 1726, da han vil ind i Tjenesten igen, han har Attester for, at han har opført sig godt i de sidst forløbne 4 Aar, da han har tjent fremmede Puissancer til Søs; han skriver til Kongen, at han er kommet tilbage til Danmark paa Grund af den herskende Krigsfare, da Kongen har kaldt alle danske Sømænd hjem, (Frederik den Fjerdes Advarsel af 21. Maj 1726 til »Vasaller og Undersaatter« i fremmed Tjeneste om ikke at lade sig bruge mod Konge og Fædreland), han har været i portugisisk Krigstjeneste, han har været med til at indtage »et Eiland Coriso og til at lande paa Cap de Lop«, han har ført 664 Slaver til Brasilien og solgt dem der.

Selvfølgelig vender Kongen det døve Øre til, og vor Helt forlader Danmark.

I Rusland fandtes før den nuværende Stormagtskrig Gesandt Bestusjevs Chiffermeddelelser, og i disse omtales »Kaptajn Mathias Löwe«, han har, foruden hvad vi ved fra 1721, været Sendebud til Rusland 1726. Löwe ønsker at gaa i russisk Tjeneste, men man vil ikke have ham, man har ingen Brug for ham, faar han til Svar paa sin Ansøgning. Han giver dog ikke op, han staar stadigvæk i Gesandts Sold, og han sender en Ansøgning direkte til Kejserinde Catharina.

I denne kalder han sig Nordmand, født i Christiania, men opdraget i England; man maa her erindre hans tidligere udarbejdede Levnedsløb, den fortæller om Stege som hans Fødeby. I England har han lært Sømandsskab og Navigation fra Grunden, han har tjent som hollandsk Løjtnant i 4 Aar, derefter i den danske Marine, hvorfra han fik Permission og gik i engelsk Tjeneste, han kom vidt omkring og oplevede meget, bl. a. Erobringen af Gibraltar. Da Danmark 1709 blev Deltager i Den store nordiske Krig blev han dansk Kaptajn, gjorde »personlich 69 (!) gute Prisen«, men fik ingen Prisepenge for nogen af dem (!). Da han efter Freden med Sverige »wahrnehmen müßte, dass man wohlverdiente Officiers chicanierte, und mir ebenfalls kein Avancement gönnen wollte, geschweige mehreren Unrechts, so mir wieder fahren, habe meinen gänzlichen Abschied begereth — — —«.

Derpaa fortæller han om sine Togter i fjærne Lande, og nu vil han altsaa gerne i russisk Krigstjeneste. Han synes ikke at være bleven hørt.

Formodentlig er han død ca. 1738.

Her ophører den detaillerede Omtale af de til den dansk-norske Marine knyttede Personer i russisk Tjeneste, og sluttelig skal omtales to Mænd, hverfor sig højst forskellige, men begge særdeles indgribende i Vitus Berings Liv, den tyske Naturforsker Georg Vilhelm Steller og den danske Sømand Morten Pedersen Spangberg.

Der er fortalt meget ufordelagtigt om Steller i hans Forhold til Vitus Bering, og det er muligt, at han ikke havde Evne til at vurdere den gamle Sømands Gerning og Stilling fuldt ud, selv var han nemlig meget ung, men det bør ikke glemmes, at da Sygdom, Uvished og Desorganisation herskede paa den store Ekspedition var det Georg Steller, der samlede lægende Planter til de Syge, udforskede de nye Lande efter bedste

Lejlighed og var, sammen med Næstkommanderende, den svenske Løjtnant Swen Larsson Waxell, det faste Punkt i det herskende Virvar; han var tillige den, der nænsomt lukkede vor store Landsmands Øjne, og det synes, trods bestaaende Divergenser, som om de to Mænd, den gamle, trætte og den unge, fyrige har haft fuld Tillid til hinanden.

Han hed oprindeligt Stöller, var af en dannet, musikalsk Familie fra St. Kilian og havde faaet Universitetsuddannelse, da han lod sig rive med af det russiske Æventyr og i Danzig lod sig hverve som Læge i Hæren. I Rullerne kunde han ikke indføres under sit Døbenavn, da der intet ö findes i det russiske Alfabet, og han valgte da Navnet »Steller«, under hvilket hans Ry er gaaet Verden rundt og bevaret indtil vore Dage.

I Rusland var der allerede, da Steller ankom 1734, oprettet et Videnskabernes Akademi, der for en Del beherskedes af De La Croyere, G. F. Müller og J. G. Gmelin, — Personer, der ingenlunde var Vitus Bering venligt stemt, — og det var sidstnævnte, der lod Steller indtræde i Ekspeditionen, nærmest fordi han ikke selv gad udsætte sig for Rejsestrabadser.

Valget var heldigt, ogsaa for Bering, vi skylder Steller, at vi ved saa meget om Berings sidste Dage, som vi ved, vi skylder ham Oplysning om Forholdene i de besøgte Egne af Amerika, og vi skylder ham Opdagelsen og Beskrivelsen af Søkoen, denne hurtigt udryddede Søens Elefant, der var 8 a 10 m lang og vejede 4 Tons.

Der er foran fortalt om adskillige af de Mænd, der var Deltagere i Opbygningen af den russiske Sømagt, ikke faa var fra den danske Marine, enten Orlogs- eller Koffardifolk, og vi kunde have omtalt flere:

Kommandør Thure Trane nævnes 1727—32, men

har været tidligere i russisk Tjeneste, ved en Ildebrand i Cronstadt 1732 omtales han fordelagtigt sammen med Kommandør Peter Brand som Undersaatte af den danske Konge; som Danske nævnes Kaptajnerne Herzenberg og Skevinge; den danske Gesandt i Rusland, Etatsraad Westphalen, omtaler 1626 to mod sin Konge fjendtlige Personer, Nordmanden Nils Osten og Danskeren Hans Aagesen, der begge kaldes »forvovne Søkrigere«; vi maa slutte med kun at nævne Navne paa Søbefalingsmændene Lehmann, Hauch (Digterens Oldefar), Fasting, Reisner, Johan Jørgen von Kruse, Schjelderup og Simon Skoop samt Peter Lassenius, der direkte deltog i Udforskningen af Ishavskysten som Vitus Berings Løjtnant og fandt sin Død der sammen med flere af sine Folk, — men den mest interessante er dog *Morten Spangberg*.

Han var dansk Koffardiofficer, men gik som de mange andre i russisk Orlogstjeneste, hvor han blev Vitus Berings mest trofaste Medarbejder gennem mange Aars Slid i Ødemarken. Beretningen om hans utrolige Arbejde paa Ekspeditionerne, hans ukuelige Vilje, hans Opdagelse af Kurilerne og det nordlige Japan hører hjemme under Ekspeditionshistorien og skal derfor forbigaa, idet her kun fortælles det lidet, man ellers ved om denne fuldblods Sømand.

Om hans Oprindelse hersker stor Tvivl, end ikke hans Navn kendes med fuld Sikkerhed, som saa ofte i gamle Dage tog man det ikke saa nøje med Stave-maaden, og vi finder baade Spangberg, Spangsberg, Spangenberg og flere andre Former.

Berings udmærkede Historiograf P. Lauridsen siger, at Morten Spangberg er født i Jerne ved Esbjerg formodentlig 1698, men dette Aarstal kan ikke være rigtigt. Lauridsen udleder sin Formodning af, at der: »paa Jerne Kirkegaard findes endnu en smuk gammel Lig-

sten over hans Broder« samt af, at der paa den Tid levede en Mand ved Jerne, Hans Spangsberg, hvis Søn Morten kunde være: »døbt i Slutningen af Aaret 1698, men desværre mangler Bladene i Kirkebogen for dette Aar«; Lauridsen fortsætter: »Sandsynligheden taler for, at dette Barn har været Martin Spangsberg, der altsaa har været 22 Aar gammel, da han traadte ind i den russiske Flaade«.

De af Forfatteren fremsatte Formodninger bør betragtes som velmente Forsøg paa at fremskaffe biografiske Data om en fortjent og til Dato glemt dansk Sømand, og de maa derfor hilses med Erkendtlighed, men der er senere kommet Oplysninger frem, der tilintetgør Lauridsens Hypotese.

En anden Ligsten er sat over Hans Christensen Spongsberg; paa den nævnes, mærkeligt nok, 11 Børn, af hvilke dog ingen hedder Morten eller Martin, samt: »den sidste Søn, Morten Hansen, født 1715 27. Okt.«, — han kan følgelig helt udelades i Betragtningerne, men tillige kan fastslaas, at Hans Spongsbergs Søn ikke kan komme til at hedde som den, vi søger, »Morten Petersen (Petrovitsch) Spangberg«. — Vor Helt kan altsaa slet ikke tilhøre den nævnte Familie, han maatte da have heddet Morten *Hansen* Spangberg. En af Fabrikinspektør Laust Spangsberg i Roskilde for faa Aar siden udgivet: »Familien Spangsberg« redegør herfor. Heller ikke kan Morten være Søn af den Peder Spangsberg, der var Bror til Ligstenens Hans, thi Skifteprotokollen (1737) nævner ikke nogen Morten eller Martin blandt Peters Børn.

Russiske Autoriteter opgiver hans Navn som Martin Petrovitsch Spanberg, men om hans Fødested vides intet udover »Jylland«.

At han er Jyde synes altsaa sikkert, men forøvrigt kan hans Navn godt være en af Afarterne, maa-

ske »Spangenberg«, saaledes kaldes han i de ældste danske Værker, der omtaler Vitus Bering.

At han er kommet af Godtfolk maa anses for givet, det var ikke alle og enhver Søbrokke, der blev Skibsfører; han kan muligvis findes i de andre »Span«-Slægter, — dette er dog til Dato ikke lykkedes, — men vi kender ham gennem Karakteristikken: »dygtig, snarraadig, energisk, praktisk Sømand, hidsig, virksom, tyrannisk, begærlig og hensynsløs. Han talte daarligt Russisk, hans Rygte fløj forud for ham, nogle troede at han var en eller anden General, andre, at han var en udbrudt Straffefange«.

Skal nu alle disse Adjektiver bedømmes, maa man varsomt erindre de Opgaver, der var stillet ham, de Kræfter, der modvirkede ham i de næsten lovløse Egne, hvor korrumpere Embedsmænd misregerede Land og Folk, og endelig, den Tidsalder, han levede i.

Og een Karakteregenskab er glemt, det er *Troska-ben mod Landsmanden, Kammeraten, Vennen og Chefen Vitus Bering.*

Kilder foruden de i Teksten nævnte:

Norsk Historisk Tidsskrift 1882.

Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte. 43. Bd. Leipzig 1913.

Tidsskrift i Sjöväsendet 1919.

Norsk Tidsskrift for Sjøvesen 1931.

»Hjemmet« 16.-5.-1939.

Christian Gierlöff: Peter Wessel. Trondheim 1940.

»Vikingen« Nr. 17—19, 1941.

Optegnelser i Danmark-Ekspeditionens Arkiv.

»Løjtnant Chr. Bendix Thostrups Samlinger« i Rigsarkivet i København.
